

РАЗЛИКИ МЕЖДУ ДОСТОВЕРНОСТТА НА ИНФОРМАЦИЯТА, ИЗРАЗЯВАНА ЧРЕЗ ЧЕТИРИТЕ ЕВИДЕНЦИАЛА В СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК, СПОРЕД ОЦЕНКИТЕ НА АНКЕТИРАНИ БЪЛГАРИ

Проф. д.ф.н. Красимира Алексова,
гл. ас. д-р Михаела Москова,
доц. д-р Данка Апостолова,
доц. д-р Яна Сивилова,
гл. ас. д-р Ласка Ласкова,
Патрик Михайлов

Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ – БАН

Резюме. Въз основа на емпирични данни от анкетно допитване в тази работа се анализират разликите между индикатива, конклузива, ренаратива и дубитатива в съвременния български език в зависимост от изразяваната от тях степен на достоверност на изказването за действието. Основната цел е изследването на перцепцията на тези достоверностни различия в шест експериментални ситуации, съдържащи форми на четирите евиденциала, комбинирани по двойки. Въз основа на оценките на 950 респонденти се коментират дистанциите по степен на достоверност във всички комбинирани по двойки евиденциали. Също така се актуализира дискусиата съществуват ли субординационни отношения между признаците *субективност* и *преизказност*, изграждащи опозициите между четирите евиденциала в съвременния български език.

Ключови думи: съвременен български език; евиденциалност; индикатив; конклузив; ренаратив; дубитатив; субективност; преизказност; анкетно допитване; достоверностна дистанция; перцептуална лингвистика

1. Въведение и теоретични основи

Основен обект на изследване в настоящата публикация са степените на достоверност на изказването, изразявани от четирите евиденциала в съвременния български език. Изборът на конкретния предмет е обусловен от при-

лагането на перцептуалния подход, при който акцентът е върху това как родноезикови носители, водени от собствения си езиков опит и усет, показателен и за установения узус, възприемат и оценяват езикови явления при перцепцията им. Избраният подход очертава като конкретен предмет на проучване оценките на анкетиранияте 950 носители на българския език като първи за разликите между степента на достоверност на информацията за действието, предавана чрез индикатива, конклузива, ренаратива и дубитатива, при перцепцията на изказвания с тях. Това присъединява изследването ни към едно ново научно направление – перцептуалната лингвистика.

Чрез резултатите от анкетното допитване се апробира хипотезата, че въз основа на оценките на респондентите за това кое от всяка двойка изказвания с различна комбинация от четирите евиденциала се отличава с по-висока степен на достоверност, могат да се извлекат изводи за перцепцията на достоверностните дистанции между евиденциалите в съвременния български език. Достоверностните дистанции се определят като пропорция между процента родноезикови носители, оценили при перцепцията като по-достоверно първото или съответно второто от две противопоставящи се изказвания в шестте комбинации между евиденциалите.

От теоретична гледна точка това изследване несъмнено е свързано с широката дискусия в световната лингвистика за отношенията между евиденциалността и модалността: за независимостта между двете категории, за частичното им припокриване, за включването на евиденциалността в епистемичната модалност, за принадлежността на евиденциалността и епистемичността към категория от по-висок ранг и др. (вж. повече напр. у Aikhenvald 2004, Boye 2010, Wiemer 2018, Makarcev 2014, Aleksova 2023 и др.). В конкретноезиков план може да се изтъкне, че сред авторите, които приемат наличието на граматическа категория *евиденциалност* в съвременния български език, не съществува единство по два същностни въпроса: за нейния състав и за отношенията ѝ с модалността. Становищата и по двата въпроса пряко корелират с приетите тук теоретични позиции.

Сред изследователите, споделящи виждането за четиричленна организация на българската евиденциална категория, е Г. Герджиков, който я назовава *модус на изказването на действието* и изтъква, че четирите модуса – удостоверителен, умозаключителен, преизказан и недоверчив (Gerdzhikov 1984, pp. 85 – 86) – „изразяват различни степени или различни форми на достоверност на изказването на действието според говорещия, т.е. изразяват модални значения“ (Gerdzhikov 1984, p. 74). Признаците, които изграждат опозициите между четирите модуса, са *преизказаност*, по който са маркирани преизказните и недоверчивите форми, и *субективност*, носен от умозаключителните и недоверчивите форми (Gerdzhikov 1984, pp. 5 – 42).

Р. Ницолова също поддържа виждането за четиричленен състав (индикатив, ренаратив, конклузив и дубитатив) на евиденциалността в българ-

ския език (Nitsolova 2008, pp. 317 – 395). За разлика от Г. Герджиков обаче, Р. Ницолова я характеризира като *модализирана* категория, тъй като смята, че „модалността и евиденциалността частично се припокриват и са взаимно свързани“ (Nitsolova 2008, p. 319). От описанията на семантиката, изразявана според Р. Ницолова от четирите евиденциала, става ясно, че авторката открива модален елемент в значението на всеки от тях (Nitsolova 2008, p. 319).

Зл. Генчева назовава с термина *médiatif* евиденциалната категория в българския език и я представя като четиричленна. Авторката изтъква, че чрез перфектоидните форми говорещият изразява в изказването си, че съобщаваните факти са придобити по опосредстван (медиативен) начин, като освен това чрез тези форми е възможно да се предадат и различни степени на дистанцираност към информационното съдържание на изказването (Guentchéva 1996, p. 47). За степени на дистанцираност на говорещия от предаваната от него информация пише и Р. Ницолова, която смята, че индикативът (изразяващ липса на дистанцираност) и дубитативът (кодиращ най-голяма дистанцираност) оформят два полюса, между които се намират конклузивът и ренаративът (Nitsolova 2008, pp. 336 – 337).

Ек. Търпоманова също споделя мнението за четиричленен състав на евиденциалността в езика ни, но не и за нейния напълно модален характер, смятайки, че индикативът и дубитативът изразяват степен на достоверност на изказването за разлика от ренаратива, несъдържащ в семантиката си оценка на предаваната информация, и от инференциала (тук конклузива), който „е по-скоро неутрален по отношение на оценката на достоверността или ангажираността на говорещия“, ако липсва изясняващ контекст (Tarromanova 2015, p. 27).

Мнението за тричленна организация на евиденциалността в българския език се застъпва от М. Макарцев, който ситуира дубитатива в периферията на семантичната зона на евиденциалността (Макарцев 2014, p. 45 – 49), и от С. Конедарева, която го присъединява към конструкциите, изразяващи *несъщинска евиденциалност* (Konedareva 2015, pp. 27 – 28). Очертава се и друга близост: М. Макарцев изтъква, че евиденциалността и епистемичността са отделни значения, но в балканославянските езици се наблюдава преплитане между тях (Макарцев 2014, pp. 45 – 49), а С. Конедарева поддържа концепцията за частично припокриване на семантичните полета на граматическата категория евиденциалност и на „модалния подтип категория епистемичност“ (Konedareva 2015, p. 17). Според авторката индикативът и конклузивът са обвързани с епистемичността и изразяването на достоверност за разлика от ренаратива (Konedareva 2015, pp. 19 – 20).

Представените мнения, макар че не изчерпват разнообразието от изследователски позиции, очертават основни параметри на научната дискуссия, в която се включва застъпваното тук виждане за наличието на четири евиденциала (индикатив, конклузив, ренаратив и дубитатив) в съвременния български

език, които изразяват различни степени на достоверност на предаваната от говорещия информация за действия, събития или факти в неговото изказване.

Едно от основните противопоставяния между евиденциалите се базира върху диференциаторите *непреизказана (собствена)¹ информация на говорещия за действието*, кодирана в значенията на индикатива и конклузива, и *преизказана (чужда) информация на говорещия за действието*, изразявана от ренаратива и дубитатива (вж. и Gerdzhikov 1984, pp. 17 – 19). Индикативът и конклузивът, притежаващи диференциатора *непреизказана (собствена) информация*, се противопоставят по признака *субективност на информацията на говорещия за действието* (накратко *субективност*) – с индикатива се предава достоверна и обективна (т.е. *несубективна*) собствена информация, която в плана на миналото е свидетелска, а в плана на неминалото се реализира като „собствена констатация“, „собствено твърдение, което претендира за достоверност и обективност“ (Gerdzhikov 1984, p. 23), а с конклузива се кодира *субективна собствена информация*, която според Г. Герджиков няма „същата степен на достоверност и обективност, защото е получена по косвен път“ (Gerdzhikov 1984, pp. 20 – 21). Това ясно изпъква в миналия план, тъй като чрез конклузивните форми логически се реконструират несвидетелски действия чрез собствено умозаклучение (извод, обобщение, заключение) с различни степени на увереност на говорещия в неговата истинност (от „колебливост и несигурност“ до „сигурност и категоричност“ (Gerdzhikov 1984, p. 21). В плана на неминалото чрез конклузива се предава „собствена субективна констатация“, „лично и изненадващо откритие на нещо обективно“ (Gerdzhikov 1984, p. 23).

От своя страна, ренаративните и дубитативните форми, носещи диференциатора *преизказана (чужда) информация на говорещия за действието*, се разграничават по признака *субективност на информацията на говорещия за действието* – с дубитатива се кодира *субективна информация*, съдържаща резервираността на говорещия към предаваното чуждо изказване (вж. Aleksova 2023), а чрез ренаратива преизказаната информация не се подлага на съмнение, не е налична резервираност към нея, т.е. изразява се *несубективност на информацията на говорещия за действието*. Друг е въпросът, че в редица контексти чрез ренаратива, комбиниран с интонационни и/или лексикални показатели за недоверие или съмнение, може да се предаде имплицитно дубитативна семантика.

От своя страна, и конклузивът, и дубитативът носят признака *субективна информация на говорещия за действието* (т.е. маркирани са по признака *субективност*), а се противопоставят помежду си по признака *преизказност*. По този начин между конклузива и дубитатива се оформя следното семантично противопоставяне: *непреизказана (собствена) субективна информация на говорещия за действието* : *преизказана (чужда) субективна информация на говорещия за действието*.

Въз основата на тези теоретични виждания и след анализиране на експериментите, проведени от Ст. Фитнева (Fitneva 2001; 2008), е създаден, а и многократно апробиран въпросникът на анкетното допитване, чиито резултати се представят и анализират в следващата част.

2. Представяне и анализ на резултатите от анкетното допитване

Анкетното допитване е проведено през периода юни – септември 2024 г. по метода на отзовалите се чрез разпространение в социални мрежи, имейли и други електронни приложения на въпросника в онлайн формуляр, генериран чрез Google Forms. Общият брой на респондентите е 950, но анкетата е непредставителна, защото не се основава на представителна извадка по определени социално-демографски характеристики на езиковите носители. Тъй като тук се анализират съотношенията между получените отговори в 6 експериментални ситуации, представянето на демографските данни (*пол; възраст; степен на образование; вид специалност според наличието или отсъствието на специализирани езиковедски познания; място, в което респондентът е живял през първите 7 години; място, в което е пребивавал най-дълго време; вид по големина на населеното място на постоянното местоживее*не) ще бъде включено в следващи публикации, посветени на статистически значимите връзки между тях (като независими променливи) и оценките на респондентите за достоверностните различия между 4-те евиденциала (като зависими променливи).

В анкетното допитване пред респондентите се представят последователно ситуации, в които участник (по-нататък **A**) търси обект или други участници, като, за да ги намери, **A** пита за тях двама свои събеседници (по-нататък **B** и **C**). В отговорите на **B** и **C** се съдържат различни евиденциални форми и несъвпадащи, но еднакво възможни според ситуационното описание локации, за да се минимизира влиянието на тяхното различие върху отговорите на респондентите. На анкетираните се задава въпрос на кого от двамата според тях е повярвал **A**. В три от ситуацияите са включени евиденциални форми за бъдеще време, за да се избегнат съвпадащите форми на индикативния перфект и конклузивния аорист, на ренаративния перфект/плюсквамперфект и дубитативния аорист, а също и евентуалното възприемане на евиденциални форми на бъдеще време в миналото като изразяващи контрафактивност и/или хипотетичност. В другите 3 ситуации – съдържащи конклузивни форми в отговорите на **B** или **C**, е предпочетен имперфектът, тъй като конклузивното бъдеще време има адмиративен характер и не е подходящо да се противопостави на експресивно неутралните му употреби в другите евиденциали.

В настоящия текст е включен един образец от експерименталните ситуации, а за краткост останалите се представят описателно. В ситуация

1. се конкурират отговори с индикативен (*работеше*) и с конклузивен имперфект (*работела е*).

Иван и съпругата му работят в различни отдели на голяма корпорация. Те се намират в съседни сгради. Иван се опитва да се свърже със съпругата си, за да ѝ съобщи нещо спешно, но не успява, защото телефонът ѝ е изключен. Иван се обажда на служебния телефон в офиса ѝ. Отговаря Силвия – колежка на съпругата му. Иван пита Силвия къде е била преди малко съпругата му, когато не е успял да се свърже с нея, за да знае къде да я намери сега.

Силвия отговаря:

– Работела е в малката зала, а там често няма връзка.

Иван чака още известно време, но съпругата му все още не отговаря, затова се обажда отново. Отговаря Катя и той отново пита къде да намери съпругата си, защото не може да се свърже с нея от дълго време.

Катя отговаря:

– Работеше в архива, а там често няма връзка.

Иван трябва да намери съпругата си бързо, защото ситуацията е наистина спешна. Той решава да я потърси на място в нейната сграда, но трябва да реши къде да отиде, защото двете места са на различни етажи, но са еднакво възможни за работа на съпругата му.

На кого според Вас е повярвал Иван?

Резултатите, видни от граф. 1, показват недвусмислено преобладаването на предпочелите като по-достоверно изказването с индикативната форма (91,68%). Напълно очаквано, отговорът с индикативен имперфект, изразяващ непреизказана свидетелска информация за действието, е оценен като притежаващ по-висока степен на достоверност от конклузивния имперфект, чрез който в плана на миналото се реконструират несвидетелски действия въз основа на собствено умозаключение. От значение в този случай е противопоставянето *субективна собствена информация* (конклузив) : *несубективна собствена информация* (индикатив), свързано и с различие по отношение на несвидетелската или на свидетелската позиция на автора на изказването.

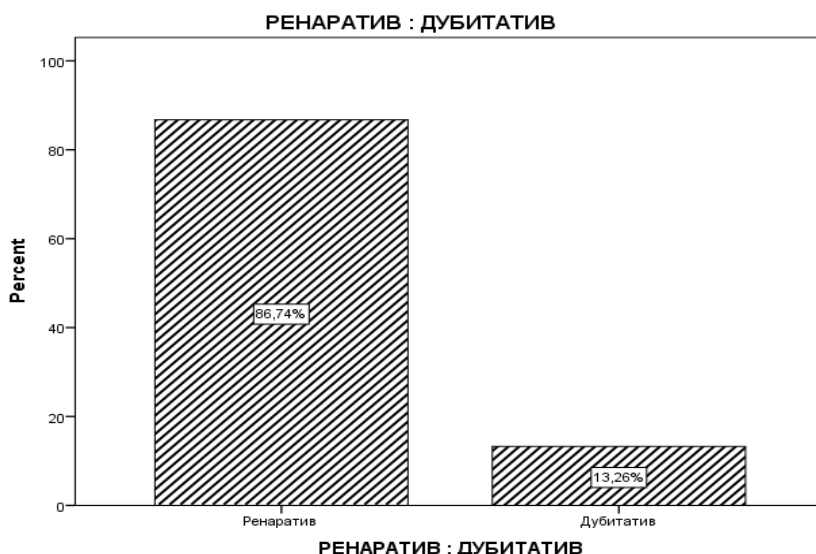

Графика 1

Във втората ситуация **A**, който не може да открие колегите си **D** и **E**, задава последователно на **B** и на **C** въпроса дали знаят къде ще бъдат двамата колеги. Анкетираните трябва да преценят на кой от двата отговора е по-вярвал **A**, като те съдържат различаващи се, но еднакво възможни локации на **D** и **E** и различни евиденциали – ренаративно и дубитативно бъдеще време:

B – Щели да присъстват на някаква бизнес среща : **C** – Щели били да присъстват на някакво заседание

В тази експериментална ситуация, за разлика от предходната, става въпрос за информация за предстоящи действия, изразени с глаголни форми в бъдеще време (т.е. в неминал план). Данните от граф. 2 сочат, че при percepция субективната резервираност към преизказана информация (дубитативът) се възприема като по-недостоверна от 86,74% от респондентите, доверили се на ренаративното изказване, кодиращо несубективна преизказана информация. Останалите 13,26% са оценили като по-надеждна информацията, изразена чрез дубитативната форма. Това говори, че субективната резервираност на автора на изказването към чужди предстоящи действия в предаваната чрез тази форма информация при percepция не предполага задължително отхвърлянето ѝ като недостоверна.

Графика 2

В ситуация 3. **А** търси информация за локацията на обект (записки, от които зависи разкриването на загадъчни събития) от **В** и **С**. Участник **В** дава отговор с конклузивен имперфект, а участник **С** – с дубитативен имперфект, като в двете изказвания се съдържат и различни местоположения на обекта:

В – *Пазел ги е зад другите книги в библиотеката* : **С** – *Бил ги пазел в тайно чекмедже в бюрото си*

От граф. 3 става ясно, че при перцепция 84,42% от анкетираните са избрали като по-достоверно изказването с конклузив, изразяващ *непреизказана (собствена) субективна информация*. Следователно при наличие на диференциатора *субективна информация* и в двете изказвания като по-надеждно е предпочетено в преобладаващия случай онова, което изразява *непреизказаност*. В случая не би могло да се твърди, че двата вида евиденциални форми показват различие по отношение на значението *несвидетелственост*, тъй като конклузивът в плана на миналото изразява субективно умозаключение на говорещия, чрез което по логически път се реконструира „ненаблюдавано несвидетелско“ действие (Gerdzhikov 1984, p. 21), а дубитативният имперфект изразява *несвидетелственост* в основната си употреба. Отговорът на **С**, включващ *преизказана (чужда) субективна информация* (дубитатив), не е възприет обаче като по-недостоверен от 15,58%. Отново се потвърждава на-

блюдението, че съществуват случаи, макар и по-нискочестотни, в които субективното (резервирано) отношение към преизказана информация за чужди действия би могло да не породи недоверие при перцепция.

Графика 3

В ситуация 4. респондентите посочват на кого според тях е повярвал **A**, когато отговорите на **B** и **C** съдържат различно местонахождение на **D** в даден минал момент, изяснен в ситуацията, и противопоставящи се евиденциални форми – конклузивен имперфект и съответно ренаративен имперфект:

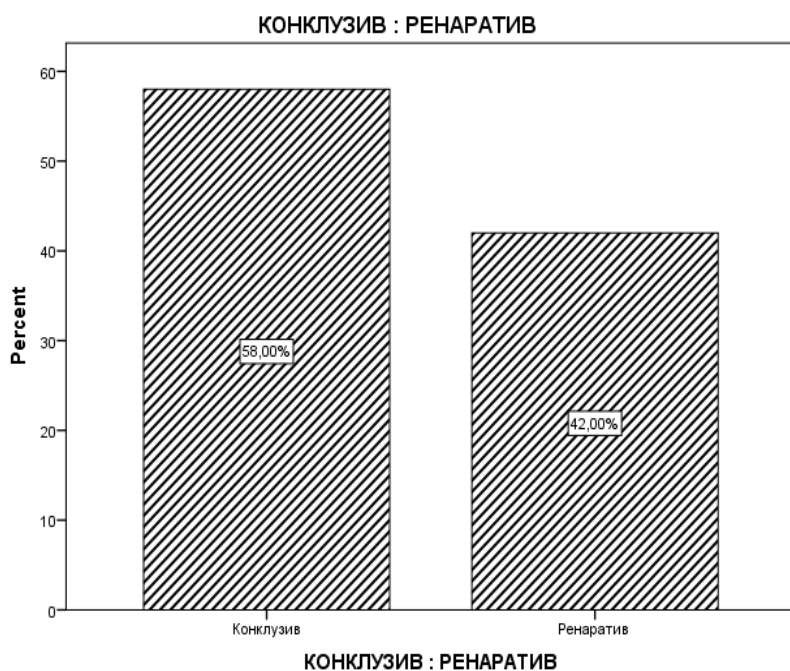
B – Той се е криел в коша за пране : **C** – Той се криел зад дрехите в гардероба

От теоретична гледна точка ситуация 4. е обвързана не само с въпроса съществуват ли отношения на субординация по степен на достоверност между конклузива, носещ диференциаторите *субективност* и *непреизказност*, и ренаратива, изразяващ *несубективност* и *преизказност* (срв. Gerdzhikov 1984, pp. 13 – 42), но и с въпроса дали опозициите *преизказност : непреизказност* и *субективност : несубективност* се намират в йерархични отношения. Р. Ницолова изтъква, че „[B]би могло да се помисли, че конклузивът, с който се предава собствена информация, изразява по-малка дистанцираност от ре-

наратива, с който се предава чужда информация“, но авторката подчертава, че в нарративни текстове и в непряката реч ренаративът и конклузивът, когато посочва несвидетелска информация, основана на общия опит, се използват паралелно, което е оправдано от когнитивно-информативна гледна точка, защото и „в двата случая реалният източник на информация е чуждата реч“ (Nitsolova 2008, p. 337). Ст. Фитнева експериментално доказва, че деца на 6 г. и на 9 г., носители на българския като първи език, в ситуации с различно местоположение на **X** се опират в отговорите си за по-голяма надеждност на изказванията върху т.нар. *модалност* (перцептивно или когнитивно придобита информация), кодираната в евиденциални форми, като 6-годишните предпочитат изказванията с евиденциални форми за когнитивен източник на информацията, а 9-годишните – за перцептивен източник. Резултатите от втория експеримент (когато се пита за действие на **X**) сочат, че 9-годишните могат да се опират и на т.нар. *авторство* на информацията, изразявано чрез евиденциални форми – като по-надеждни 9-годишните избират по-често изказвания с евиденциали за лично придобита от говорещия информация пред отговори с информация от втора ръка (Fitneva 2008). Резултатите от друга анкета показват, че при противопоставяне на изказвания с конклузив и с ренаратив получените оценки на респондентите за по-висока степен на достоверност са с почти еднакъв процент за двете изказвания (Aleksova 2019). Тези резултати проблематизират както наличието на достоверностна йерархия между двата евиденциала, така и решението коя от двете посочени по-горе опозиции е водеща във възприетията на анкетираните. Погледнато исторически, признаците *субективност* и *преизказност* възникват след разцепване на общия признак *опосредстваност на информацията* (срв. Gerdzhikov 1984, pp. 252 – 261), което не предполага йерархизирането им по отношение на изразяваната степен на достоверност. Г. Герджиков допуска с известна вероятност, че по-базова е опозицията *преизказност* : *непреизказност* в съпоставка с опозицията *субективност* : *несубективност*, позовавайки се на типологически основания – редица езици притежават първата, но не и втората опозиция (вж. Gerdzhikov 1977, pp. 21 – 22).

От граф. 4 е видно, че 58% от анкетираните са посочили като по-достоверен отговора с конклузивен имперфект, а 42% са предпочели този с ренаративен имперфект. Необходимо е да се отчете, че конклузивът в имперфект, като принадлежач към плана на миналото, изразява *собствено субективно умозаклучение* на говорещия за „ненаблюдавано несвидетелско действие, което се реконструира по логически път“ (Gerdzhikov 1984, p. 21). В ситуация 4. тази семантика на конклузивния имперфект се съпоставя със значението *преизказана (чужда) информация на говорещия за действието*, изразено от преизказния имперфект. В преобладаващите си употреби преизказният имперфект предава *несвидетелска преизказана информация*, макар че съществуват помалобройни ситуации с изразена *свидетелственост* (срв. Gerdzhikov 1977,

pp. 50 – 53, 61; Gerdzhikov 1984, p. 21). Поради значително по-честотната употреба на ренаративния имперфект за изразяване на *несвидетелска преизказана информация*, би могло да се допусне, че именно тази семантика преобладава във възприятията на езиковите носители. Относително малката разлика между предпочитанията на респондентите в конкретния случай не позволява категорично да се приеме, че субективната непреизказана информация, базираща се на собствено умозаключение за реконструирано по логически път несвидетелско действие (конклузивен имперфект – 58%), се оценява като по-достоверна от несубективната преизказана несвидетелска чужда информация (ренаративен имперфект – 42%). Следователно, според резултатите от настоящата анкета, остава дискуссионен въпросът дали опозицията *преизказаност* : *непреизказаност* се възприема от езиковите носители като по-основна от опозицията *субективност* : *несубективност*, или обратното – че опозицията *субективност* : *несубективност* е водеща във възприятията им в сравнение с опозицията *преизказаност* : *непреизказаност*.

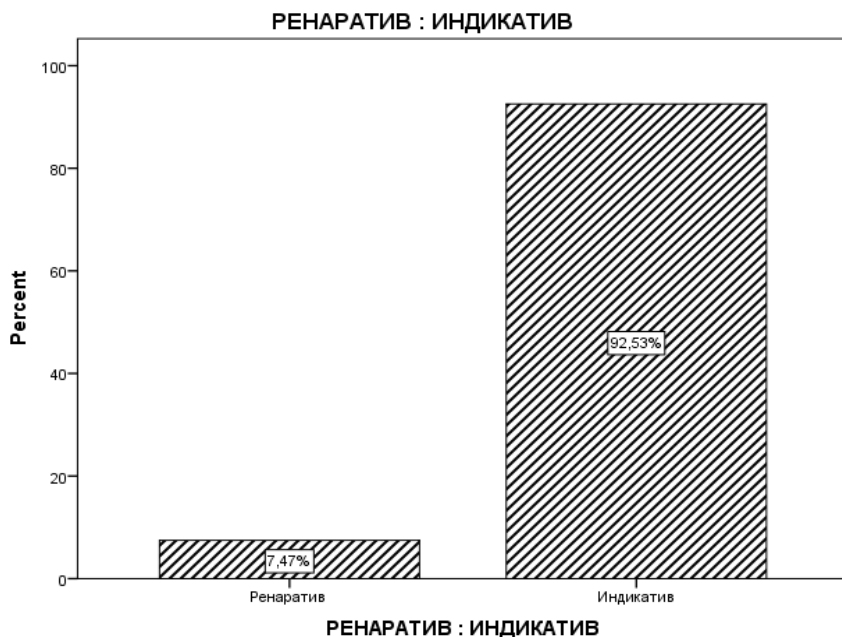

Графика 4

В ситуация 5. участник А отправя въпрос към В и С къде ще чакат клиентите за важна среща, на която А трябва да присъства. Отговорите се различават по местата на срещата, еднакво възможни според ситуационното описание, и по евиденциалната форма в тях: бъдеще време в индикатив и съответно в ренаратив. От респондентите се очаква да отговорят на кого е повярвал А:

В – Щели да чакат в зала 2 : С – Ще чакат в зала 5

Резултатите (вж. граф. 5) недвусмислено сочат, че 92,53% от респондентите са предпочели изказването с индикативно бъдеще време като изразяващо по-висока степен на достоверност в съпоставка с едва 7,47%, доверили се на изказването с ренаративно бъдеще време. Този факт без съмнение потвърждава тезата, че *непреизказаната (собствена) информация* (индикатив) се приема от респондентите като категорично по-достоверна от *преизказаната (чужда) информация* (ренаратив), вкл. когато става въпрос за предстоящи действия, изразени с бъдеще време.

Графика 5

В ситуация 6. за **A** е важно да разбере къде планират да ходят **D** и **E**, за да им предаде важни документи. В отговорите на **B** и **C** се съдържат различни, но еднакво възможни локации за **D** и **E** и нееднакви евиденциални форми на бъдеще време: индикативна и дубитативна. Въпросът към анкетираните е на кого е повярвал според тях **A**:

B – *Ще ходят до друга фирма* : **C** – *Щели били да ходят до друг офис*

На граф. 6 се вижда, че 90% от анкетираните са избрали като по-достоверно изказването с индикатив, а 10% – с дубитатив. Без съмнение подобни резултати пряко корелират със степента на семантична маркираност на двата евиденциала – информацията с максимално немаркирания индикатив (*непреизказана (собствена) несубективна информация*) определено се възприема от респондентите като по-достоверна от информацията с двойно маркирания дубитатив (*преизказана субективна информация*). Явно за 10-те процента, предпочели дубитатива, семантично заложената резервираност към преизказана информация не предизвиква безусловно собствено недоверие към нея, което се наблюдава и в ситуации 2. и 3. Трябва да се вземе предвид фактът, че и двете евиденциални форми са в неминал план на действието (бъдеще време), при което не може категорично да се говори за пряка свидетелственост или несвидетелственост.

Графика 6

3. Обобщения

Съпоставката на процентните съотношения, видни на граф. 1 (индикативен имперфект 91,68% : конклузивен имперфект 8,32%), граф. 5 (индикативно бъдеще време 92,53% : ренаративно бъдеще време 7,47%) и граф. 6 (индикативно бъдеще време 90% : дубитативно бъдеще време 10%), дава основание за три извода, валидни за ситуацияите с различни, но еднакво възможни локации на търсен обект/субект: при перцепция изказванията с максимално немаркирания индикатив (*несубективна непреизказана (собствена) информация*) се възприемат като най-достовърни (90% и над 90%) и когато с индикатива е изразена свидетелска информация за действие в минал план (с имперфект – граф. 1), и когато в плана на неминалото не може категорично да се говори за свидетелско или несвидетелско отношение (с бъдеще време – граф. 5 и граф. 6); минимални са разликите в достоверностните дистанции между всеки от трите косвени евиденциала спрямо индикатива (10% дубитатив : 8,32% конклузив : 7,47% ренаратив); дистанцията по отношение на достоверността е относително най-голяма между индикатива и ренаратива, след това между индикатива и конклузива, а относително най-малка е между индикатива и дубитатива, тъй като, макар и рядко според получените отговори, субективността в преизказаната информация за (предстоящи) чужди действия при перцепция може да не породи безусловно недоверие към нея.

Наблюдават се значителни достоверностни дистанции между семантично най-натоварения дубитатив (*субективна резервираност към преизказана (чужда) информация*) и всеки от останалите евиденциали (срв. дубитативен имперфект 15,58% : конклузивен имперфект 84,42% (граф. 3); дубитативно бъдеще време 13,26% : ренаративно бъдеще време 86,74% (граф. 2); дубитативно бъдеще време 10% : индикативно бъдеще време 90% (граф. 6). Минимални са обаче разликите в достоверностните дистанции между всеки от другите три евиденциала спрямо дубитатива (срв. 84,42% конклузив : 86,74% ренаратив : 90% индикатив) с известно нарастване от конклузива към ренаратива и накрая индикатива.

Съпоставките сочат напълно очаквано по-големи достоверностни дистанции между индикатива и трите косвени евиденциала, отколкото между дубитатива и останалите три евиденциала, тъй като индикативът кодира *несубективна непреизказана (собствена) информация*, която в плана на миналото е и свидетелска, а това е основание при перцепция тя да се възприема като достоверна в най-висока степен.

Трябва да се отбележи също, че достоверностната дистанция между дубитатива и ренаратива (13,26% : 86,74%), противопоставящи се по признака *субективност*, е по-малка, отколкото между индикатива и ренаратива (92,53% : 7,47%) с противопоставяне по признака *преизказност*. Същото важи и за дистанцията между дубитатива и конклузива (15,58% : 84,42%),

противопоставящи се по признака *преизказност*, и индикатива и конклузива (91,68% : 8,32%), оформящи опозиция по признака *субективност*. Разликата в достоверностната дистанция между дубитатива и ренаратива (13,26% : 86,74% при противопоставяне по признака *субективност*), от една страна, и дубитатива и конклузива (15,58% : 84,42% при противопоставяне по признака *преизказност*), от друга, е от много малък порядък. Следователно според данните от анкетното допитване не би могло да се приеме, че при перцепция съществува значима разлика в изразяваната степен на достоверност на форми, които се конкурират по признака *субективност на информацията на говорещия за действието* (дубитатив : ренаратив) и по признака *преизказност на информацията на говорещия за действието* (дубитатив : конклузив) в рамките на противопоставянето на косвените евиденциали. Освен това най-малка е достоверностната дистанция между конклузива (*субективност, непреизказност* – 58%) и ренаратива (*несубективност, преизказност* – 42%). Всички тези данни подкрепят проблематичността на допускането, че признаците *субективност* и *преизказност* са в субординационни отношения при перцепция на форми, които ги изразяват.

Следващите стъпки в изследването включват анализ на мотивите на анкетираните за избор на по-достоверно изказване в шестте ситуации, както и статистически анализи на връзките между отговорите на респондентите и техните социално-демографски характеристики.

Благодарности и финансиране

Това изследване е финансирано от Европейския съюз – NextGenerationEU, чрез Националния план за възстановяване и устойчивост на Република България, проект SUMMIT BG-RRP-2.004-0008-C01.

NOTES

- 1 Споделяме мнението на Г. Герджиков за тъждественост на *непреизказана информация за действието* и *собствена информация за действието*, а случаите на преизказване на собствена информация без и със изразена резервираност към нея приемаме за транспозитивни употреби на ренаратива и на дубитатива (вж. Gerdzhikov 1984, pp. 15 – 18).

ЛИТЕРАТУРА

АЛЕКСОВА, К., 2019. Оценки за изразяваната от евиденциалните субкатегории степен на достоверност. В: ИЛИЕВА, М. (отг. ред.). *Aut inveniam viam, aut faciam. Сборник в чест на чл.-кор. проф. д.ф.н. Стоян Буров*. Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, с. 127 – 140. ISBN 978-619-208-188-1.

- АЛЕКСОВА, К., 2023. *Дубитативът в съвременния български език*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. ISBN 978-619-7433-68-5.
- ГЕРДЖИКОВ, Г., 1977. Една специфична глаголна категория в съвременния български език (Категорията „ангажираност на говорещия с изказването на действието“). *Годишник на Софийския университет, Факултет по славянски филологии*. Т. 69, № 2, с. 5 – 68.
- ГЕРДЖИКОВ, Г., 1984. *Преизказването на глаголното действие в българския език*. София: Наука и изкуство.
- КОНЕДАРЕВА, С., 2015. *Евиденциалността в българския език – типологичен аспект. Автореферат на дисертация за придобиване на образователната и научна степен „доктор“*. Благоевград [Прегледан 19 септември 2024]. Достъпен на: <http://rd.swu.bg/media/37429/avtoreferat.pdf>.
- МАКАРЦЕВ, М., 2014. *Евиденциалност в пространствено балканско-го текста*. Москва, Санкт-Петербург: Нестор-История. ISBN 978-5-7576-0271-4.
- НИЦОЛОВА, Р., 2008. *Българска граматика. Морфология*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. ISBN 978-954-07-2738-7.
- ТЪРПОМАНОВА, Е., 2015. *Евиденциалност в балканските езици: български и албански*. София: ИК „Ни плюс“. ISBN 978-954-9464-12-2.

Acknowledgments & Funding

This study is financed by the European Union-NextGenerationEU, through the National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria, project SUMMIT BG-RRP-2.004-0008-C01.

REFERENCES

- AIKHENVALD, A., 2004. *Evidentiality*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 0-19-926388-4.
- ALEKSOVA, K., 2019. Otsenki za izrazyavanata ot evidentsialnite subkategorii stepen na dostovernost. V: ILIEVA, M. (otg. red.). *Aut inveniam viam, aut faciam. Sbornik v chest na chl.-kor. prof. d.f.n. Stoyan Burov*. VelikoTarnovo: Universitetsko izdatelstvo „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, pp. 127 – 140. [in Bulgarian]. ISBN 978-619-208-188-1.
- ALEKSOVA, K., 2023. *Dubitativat v savremennia balgarski ezik*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“ [in Bulgarian]. ISBN 978-619-7433-68-5.
- BOYE, K., 2012. *Epistemic Meaning. A Crosslinguistic and Functional-Cognitive Study*. Berlin/Boston: Walter de Gruyter GmbH & Co. KG.

- ISBN 978-3-11-020438-4, e-ISBN 978-3-11-021903-6, ISSN 0933-761X.
- FITNEVA, S., 2001. Epistemic marking and reliability judgments. Evidence from Bulgarian. *Journal of Pragmatics*, vol. 33, no. 3, pp. 401 – 420. DOI: 10.1016/S0378-2166(00)00010-2, ISSN 0378-2166.
- FITNEVA, S., 2008. The role of evidentiality in Bulgarian children's reliability judgments. *Journal of Child Language*, vol. 35, no. 4, pp. 845 – 868. DOI:10.1017/S0305000908008799, ISSN: 0305-0009 (Print), 1469-7602 (Online).
- GERDZHIKOV, G., 1977. Edna spetsifichna glagolna kategorija v savremennia balgarski ezik (Kategoriyata „angazhiranost na govoreshitia s izkazvaneto na deystvieto“). *Godishnik na Sofiyskia universitet, Fakultet po slavyanski filologii*, vol. 69, no. 2, pp. 5 – 68 [in Bulgarian].
- GERDZHIKOV, G., 1984. *Preizkazvaneto na glagolното deystvie v balgarskia ezik*. Sofia: Nauka i izkustvo [in Bulgarian].
- GUENTCHEVA, Zl., 1996. Le médiatif en bulgare. In: GUENTCHEVA, Zl. (ed.) *L'Enonciation médiatisée*, pp. 47 – 71. Louvain-Paris: Editions Peeters. ISSN 0767-0869, ISBN 90-6831-861-6 (Peeters Leuven), ISBN 2-87723-244-1 (Peeters France).
- KONEDAREVA, S., 2015. *Evidentsialnostta v balgarskia ezik – tipologichen aspekt*. Avtoreferat na disertatsia za pridobivane na obrazovatelnata i nauchna stepen „doktor“. Blagoevgrad, 2015 [in Bulgarian]. [viewed 19 September 2024]. Available from: <http://rd.swu.bg/media/37429/avtoreferat.pdf>.
- MAKARCEV, M., 2014. *Evidencial'nost' v prostranstve balkanskogo teksta*. Moskva, Sankt-Peterburg: Nestor-Istoriya [in Russian]. ISBN 978-5-7576-0271-4.
- NITSOLOVA, R., 2008. *Balgarska gramatika. Morfologia*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“ [in Bulgarian]. ISBN 978-954-07-2738-7.
- TARPOMANOVA, E., 2015. *Evidentsialnost v balkanskite ezitsi: balgarski i albanski*. Sofia: IK „Ni plus“ [in Bulgarian]. ISBN 978-954-9464-12-2.
- WIEMER, B., 2018. Evidentials and Epistemic Modality. In: AIKHENVALD, A. (ed.). *The Oxford Handbook of Evidentiality*, pp. 85 – 109. Oxford: Oxford University Press. ISBN 978-0-19-875951-5.

DIFFERENCES IN THE PERCEIVED RELIABILITY OF INFORMATION EXPRESSED BY THE FOUR EVIDENTIALS IN CONTEMPORARY BULGARIAN: A SURVEY-BASED STUDY

Abstract. This study analyzes the differences between the indicative, inferential, renarrative and dubitative forms in contemporary Bulgarian based on their perceived degree of reliability, as evaluated through a survey conducted with 950 Bulgarian native speakers. The primary objective is to investigate how they perceive distinctions in reliability across six experimental scenarios that combine forms of all four evidentials. The results are used to examine the degrees of reliability in each pair of evidentials. Additionally, the study revisits the discussion on whether subordinate relationship exists between the features of *subjectivity* and *renarrativity* (*reportedness*) which form the oppositions between the four evidentials in contemporary Bulgarian.

Keywords: contemporary Bulgarian language; evidentiality; indicative; conclusive; renarrative; dubitative; subjectivity; renarrativity (reportedness); survey; reliability distance; perceptual linguistics

✉ **Prof. Krasimira Aleksova, DSc.**

ORCID iD: 0000-0003-3205-9958

WoS Researcher ID: AAA-9132-2021

Sofia University

✉ **Dr. Mihaela Moskova, Assis. Prof.**

ORCID iD: 0000-0001-8004-3075

WoS Researcher ID: HSB-8460-2023

Institute for Bulgarian Language

Bulgarian Academy of Sciences

✉ **Dr. Danka Apostolova, Assoc. Prof.**

ORCID iD: 0000-0002-0629-0411

WoS Researcher ID: ACI-3809-2022

Sofia University

✉ **Dr. Yana Sivilova, Assoc. Prof.**

ORCID iD: 0000-0002-2259-0246

WoS Researcher ID: HKP-0925-2023

Sofia University

✉ **Dr. Laska Laskova, PhD**

ORCID iD: 0000-0002-6931-9082

WoS Researcher ID: AAG-5094-2019

Sofia University

✉ **Patrik Mihaylov**

ORCID ID: 0009-0005-2244-3157

WoS Researcher ID: HSB-9895-2023

Sofia University